

FRANCESC EIXIMENIS: TEÒRIC DEL DRET I DEL GOVERN PÚBLIC, PERÒ ENEMIC DEL JURIDICISME

Rogério R. Tostes
*Centro Interdisciplinar de História,
Culturas e Sociedades (CIDEHUS)*
Universidade de Évora

El frare menoret Francesc Eiximenis (c. 1330-1409) era natural de Girona i pertanyia a una família de comerciants locals. Va seguir el costum dels joves d'aquestes famílies i aviat va entrar al convent dels franciscans menors de la ciutat, i el 1352 va traslladar-se a Barcelona per a ser ordenat sacerdot. Després d'aquesta data va començar el seu famós periple per les universitats de París, Colònia i Oxford, així com pels centres de peregrinació franciscans a Itàlia.¹ De tornada a Catalunya, va marxar de nou per a obtenir el títol de *magister* a l'*studium* de Tolosa, qualificació que va aconseguir sota el patrocini directe de la parella reial que conformaven Pere el Cerimoniós i Elionor de Sicília.²

Va ser testimoni de primera fila d'alguns dels esdeveniments més significatius de la darrerria del segle XIV i l'inici del XV. Va ser un home d'un intel·lecte sensible que va saber emprar la seva aptitud lletrada per a apropar-se als espais de poder del seu temps.³ Pel seu interès i la seva estreta connexió amb els centres urbans, Eiximenis va ser considerat un polític actiu, i potser per això va deixar de banda una carrera exclusivament dedicada a la formació universitària.

Com a resultat, molts dels intèrprets de la seva obra i dels historiadors més generalistes van optar per anomenar Eiximenis com un pragmàtic de la política. Però aquesta etiqueta sembla injusta si el que es pretén amb això és emfatitzar la dimensió antiteòrica (i fins i tot alguns parlen d'una dimensió antiintel·lectual) dels escrits polítics del corpus eiximenià. De fet, el menoret no havia escollit una visió pràctica de la realitat per sobre d'una visió purament teòrica, ni tampoc era desfavorable a la tasca acadèmica produïda pels *studia* als quals ell mateix s'enorgullia d'haver assistit al llarg dels seus anys formatius més importants. Quan aquesta mateixa oposició entre pràctica i teoria s'aplica a l'àmbit de les formes jurídiques, l'opinió d'Eiximenis es revela encara més contundent com a crítica del tecnicisme legal. Amb aquesta crítica ell va assenyalant les moltes barreres que aquest llenguatge havia acabat d'imposar entre els àmbits de la facticitat i de la incidència processal de la justícia. Naturalment, aquesta

1. Cf. Luis CERVERA VERA, *Francisco de Eiximenis y su sociedad urbana ideal*, Madrid, Swan, 1989, p. 17-21. Jill R. WEBSTER, «Notes biogràfiques sobre fra Francesc Eiximenis, franciscà gironí», *Estudis Universitaris Catalans*, núm. 24 (1980), p. 597-602; Jill R. WEBSTER, «Una familia de mercaderes: los Eiximenis», *Archivo Iberoamericano*, núm. 46 (1987), p. 63-78.

2. Rogério R. TOSTES, «La textualidad de la representación política: el ejemplo de los franciscanos en los dominios catalano-aragoneses (siglos XIII-XIV)», *Archivum Franciscanum Historicum*, núm. 114 (2021), p. 81-126.

3. Salvador GINER, «Els orígens del republicanisme: *Lo regiment de la cosa pública*», a Antoni RIERA (dir.), *Francesc Eiximenis (c. 1330-1409): el context i l'obra d'un gran pensador català medieval (Actes de les jornades celebrades a Barcelona els dies 16 i 17 de desembre de 2009)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, p. 236-241.

crítica la fa amb una precisió filosòfica i un tractament raonable del dret dels romanistes i del coneixement tècnic dels canons, sobre els quals Eiximenis tenia un coneixement prou suficient per tal de valorar el que calgués.⁴

Aquesta persistent reivindicació historiogràfica de l'esperit pragmàtic de Francesc Eiximenis es deu a la continuïtat d'una visió idealitzada del pacte constitucional vinculat al naixent protagonisme urbà, presentat com una marca d'autogovern que actuava sempre als centres cardinals de la Corona d'Aragó. Ho diria l'historiador Jaume Vicens Vives, defensor del paper conscient de les elits mercantils com a pares de la nació i, en aquest cas, argumentant que el «pactisme eiximenià» no havia estat «pas abstracte, sinó tallat en la mateixa fusta de la realitat social que vivia». Aquesta mateixa doctrina marcava una inflexió en la llarga durada històrica del Principat i adquiriria el seu abast precisament «a través de la jurisprudència [que] pervisqué fins al decret de Nova Planta», ja que, segons la seva conclusió, els ideals eiximenians de pacte polític van influir en el model de legalitat creat a Catalunya a partir del segle xv, tot i que consolidat amb els privilegis reials i les lleis constitucionals dictades pel monarca davant de les Corts Generals.⁵

Amb l'afany de recuperar la justa originalitat del seu pactisme polític, un pactisme forjat en les contingències específiques de l'experiència de govern de la dinastia catalanoaragonesa, la historiografia anterior a la generació de Vicens Vives va difondre un examen parcial del complex conjunt de qualitats que formà el personatge històric d'Eiximenis.⁶

En convertir Eiximenis en un espectador privilegiat dels entorns de decisió de la monarquia, o llavors en apologista de les capes burgeses altes i mitjanes de la societat, acabà reduint la lectura dels seus diversos tractats al camp de la praxi, especialment pel que fa a les interpretacions del *Regiment de la cosa pública*,⁷ ben aviat incorporat al principal tractat polític d'Eiximenis, el *Dotzè del Crestià*. Així, se'l veu com el polítleg que prescriu el bon regiment als prínceps del Casal de Barcelona, o bé com l'ideòleg dels comerciants, restringit a ser autor de «manuals» d'ètica mercantil. Molt més que això, la veritat és que el potencial de les interpretacions d'Eiximenis per a la formació històrica del que anomenem *constitucionalisme medieval* és immens i, com s'ha posat de manifest en els estudis actuals sobre el frare gironí, el coneixement de la seva obra s'ha d'ampliar més enllà dels tòpics habituals d'interpretació. En aquest sentit, també s'ha de tornar a examinar el diàleg eiximenià amb el dret i les ciències jurídiques, un diàleg que implica la formulació d'una hermenèutica sobre l'abast de

4. Manuel J. PELÁEZ, «Las fuentes jurídicas de Francisco Eiximenis, OFM, y aspectos histórico-jurídicos inéditos del *Dotzè del Crestià*», *Archivo Ibero-Americano* (Múrcia), núm. 41 (1981), p. 481-504. Manuel J. PELÁEZ, «Justicia e impunidad en la literatura política catalana del s. XIV: Francesc Eiximenis (c. 1330-1409)», a *La Justice au Moyen Âge (Sanction ou Impunité?)*, Marsella, Publications du Cier Ma, 1986, p. 257-281. Manuel J. PELÁEZ, «Notas sobre el derecho económico y las fuentes eclesiásticas en el pensamiento de Francesc Eiximenis», *Anuario de Estudios Medievales* (Barcelona), núm. 29 (1999), p. 835-842.

5. Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, Barcelona, La Magrana, 2013, p. 163 (1a ed.: 1954).

6. Cf. Lluís BRINES GARCIA, *La filosofia social i política de Francesc Eiximenis*, Sevilla, Novaedició, 2004, p. 45-67.

7. Francesc EIXIMENIS, *Regiment de la cosa pública*, edició a cura de David Guixerras Olivet, Barcelona, Barcino, 2021.

la culpabilitat, i fins la seva proposta d'una *accountability* dels agents de l'estat, només per a indicar dos dels aspectes més pertinents de la seva reflexió filosòfica sobre la història i la teoria general del dret.

Eiximenis pot ser identificat amb altres pensadors que, des de la segona meitat del segle XIV, han comprès el dret com un fenomen estrictament lligat al domini de la ciència política. Més enllà d'això, Eiximenis havia aspirat que la bona política present en el seu programa de societat pogués ocupar tots els espais de regulació institucional, inclosos els de la seva època que ja estaven monopolitzats per la tècnica legalista de l'*utrumque ius*. De manera similar al que pretenia Oresme a la França de Carles V,⁸ Eiximenis també esperava que el filòsof pogués destronar el jurista en el protagonisme de les qüestions relatives a l'estat i a l'Església, ja que fins i tot aquesta última estava controlada per l'expertesa dels canonistes.

Però aquesta emancipació de la llei no va suposar en absolut el rebuig d'un ideal de societat definit per normes de caràcter jurídic. Com s'ha dit en altres llocs, fra Eiximenis era un ardent valedor de l'autonomia legislativa de la comunitat política⁹ i defensava l'estabilitat d'un ordre jurídic positiu com a condició essencial de l'ordenació institucional concebuda per la voluntat divina. Les seves crítiques a la llei anaven dirigides al legalisme gestionat per juristes professionals. Segons ell, per a resoldre aquest problema s'havia de prescindir de l'artificialitat del llenguatge dogmàtic, tal com feu el dret romà. En lloc d'aquest dret culte, ell va proposar un model d'ordre jurídic que es regiria per les lleis dels furs i costums, que es consideraven la base normativa més sensible a la realitat institucional de cada comunitat humana. Al seu torn, aquests usos tindrien la seva validesa limitada per la coherència amb els preceptes de la *lex aeterna*.

El rebuig d'Eiximenis del monopoli dels legistes sobre la interpretació de la llei no representa cap afirmació nova sobre aquest tema. Sobre la capacitat humana de manejar la interpretació i l'aplicació del dret positiu, Tomàs d'Aquino deia que ambdues eren manifestacions d'un artífici de la ment i que, com a tals, estaven a l'abast de la raó ordinària dels individus.¹⁰ La transformació de l'escena universitària al segle XIV fa que aquestes interpretacions siguin més emfatitzades pels filòsofs escolàstics, amb controvèrsies creixents amb la visió imperant que la filosofia política s'ha d'imposar com a coneixement total sobre altres branques de les «ciències socials» com ara l'economia i el dret.

Aquesta és l'ala de filòsofs a la qual pertanyia Eiximenis i que considerava una usurpació del principi racional del subjecte la forma en què els advocats restringien l'accés dels

8. Jacques KRYNEN, «Les légistes “idiots politiques”. Sur l'hostilité des théologiens à l'égard des juristes, en France, au temps de Charles V», a *Théologie et droit dans la science politique de l'État moderne (Actes de la table ronde de Rome 12-14 novembre 1987)*, Roma, École Française de Rome, 1991, p. 171-198.

9. Eduard JUNCOSA, «Pensar el pacto en la Corona de Aragón: Francesc Eiximenis y el *Dotzè del Crestià*», a François FORONDA (dir.), *Avant le contrat social: Le contrat politique dans l'Occident médiéval (XIIIe-XVe siècle)*, París, Éditions de la Sorbonne, 2011, p. 451-480.

10. SANCTI THOMAE DE AQUINO, *Summa Theologica*, IIa IIae, q. 57, a. 1 ad 2 (*Corpus Thomisticum. S. Thomae de Aquino Op. Omnia*) (en línia), edició a cura d'Enrique Alarcón, Pamplona, Universidad de Navarra, 2018; a <www.corpusthomicum.org/> (última consulta: 30 juny 2018).

homes comuns a la justícia, limitant-la per mitjà de les regles del procés i per una tecnificació enutjosa dels procediments judicials despatxats. En conseqüència, argumenta Eiximenis, el dret material mateix es torna inaccessible per als membres de la societat i, per tant, incompleix el seu propòsit amb el bé comú.

El sistema jurídic s'hauria de dissenyar per a complir les ordres inscrites per la llei eterna continguda en el *libro cordis*, en lloc del que van fer els legistes de carrera amb la llei, multiplicant els seus procediments i engrossint un llenguatge obstructiu i inútil. En resum, s'hi defensa un model de prescripcions legals que es correspongui millor amb la racionalitat intrínseca de la naturalesa humana i que garanteixi la comprensió dels usuaris sobre el respecte a les lleis civils, ja que les prescripcions dictades només en el fur extern no obliguen les consciències a l'actuació esperada per les normes objectives de l'estat.

D'aquesta manera, defensar aquests arguments anava contra la visió del legista medieval sobre la garantia de racionalitat i objectivitat d'un poder sobirà oficial en nom del rei, que s'havia erigit a si mateix com a garant màxim de la justícia i la clemència pública. Aquesta propaganda de la doctrina iuspublicista afirmava que el dret reial era millor que els usos i costums dels dominis senyorials, al mateix temps caracteritzats com a dret privat i inferior en qualitat per la seva forma d'instrumentalitzar la justícia.

Però tot això donà lloc a l'artificialitat d'un sistema jurídic incapaç d'assolir qualsevol centralitat en la pràctica sense tocar l'enteniment subjectiu dels destinataris de la comunitat política, la qual era la veritable *res publica* del regne. Per a contrarestar aquesta retòrica oficial del romanisme, Eiximenis va insistir que l'autèntica i bona llei positiva del fur extern només seria eficaç en la manera de gestionar la convivència política dels homes, alhora que es correlacionaria amb els principis del fur intern: «[...] si la ley és justa e feta per aquell qui la pot fer, e és feta per bé de la cosa pública, no solament obliga en for públich, hoc encara en for de consciència».¹¹

Fa poc més de vint anys que Paolo Prodi va demostrar la rellevància d'aquesta investigació sobre el control jurídic del poder secular, que va assenyalar el paper de la dualitat dels furs en la formació dels sistemes jurídics premoderns a Occident fins a l'aparició de l'estat modern. La seva prospecció és, segons les seves paraules, el que millor representa el punt de trobada de la llei i el poder amb la realitat palpitant de la vida en la societat.¹² Si portem aquest tipus d'interpretació al pensament eiximenià, podem extreure algunes idees encara actuals per a una crítica de la teoria general del dret. L'ampli conjunt de principis aportats per Francesc Eiximenis des del *Regiment de la cosa pública* ja havia tingut en compte una hermenèutica legal que, criticant els tecnicismes que estan en voga, ens recorda algunes de les doctrines contemporànies que durant les darreres dècades han intentat redefinir el concepte de *dret* a la vista dels problemes de validesa i efectivitat de les normes, sense cap desig de negar la primacia d'un ordre positiu estricte.¹³

11. Francesc EIXIMENIS, *Dotzè llibre del Crestià*, part I, vol. I, edició a cura de Curt Wittlin et alii, Girona, Diputació de Girona, 1986, p. 432.

12. Cf. Paolo PRODI, *Una storia della giustizia: Dal pluralismo dei fori al moderno dualismo tra coscienza e diritto*, Bolonya, Il Mulino, 2000.

13. Cf. Robert ALEXI, *Begriff und Geltung des Rechts*, Friburg, Alber, 1992.

En reconèixer la superioritat de la consciència en el model filosòfic eiximenià, crec que és possible obtenir almenys tres línies d'estudi amb aplicació immediata als camps de la ciència i la praxi jurídica: *a)* el lloc d'un intèrpret dins de l'hermenèutica de les intencions, *b)* una teoria filosòfica de l'acció aplicada als elements de la culpabilitat jurídica i, finalment, *c)* una anàlisi del control de la consciència per al reclutament dels oficials reials que serveixen l'interès públic.

En primer lloc, la seva hermenèutica jurídica es pot apreciar millor, pel que fa al lloc assignat a l'intèrpret de la llei, particularment en el curs de la cognició i l'execució del procés judicial. Si suposem que la llei positiva és bona i justa d'acord amb els principis de la llei eterna, diu Eiximenis, és possible assolir la *mens legis* del sistema jurídic mitjançant els significats de la norma que van més enllà de la seva mera literalitat, aquest sistema jurídic es basa en la «intenció de la llei», la qual s'ha de sotmetre a la verificació de l'intèrpret o de l'aplicador de la llei en el cas concret.¹⁴ En qualsevol cas, aquest sentit de la llei ha de passar per les causes de la intenció moral de l'agent, recuperant sempre els preceptes dictats *in libro cordis interioris*. Tot i que això sembla obvi per a l'exegega contemporani, hi ha més que una simple preocupació per superar la literalitat de l'enunciat legal, ja que aquesta recerca de la intenció de la llei es fonamenta en un conjunt de valors extrajurídics capaços d'ampliar l'estret horitzó dels tecnicismes dels civilistes medievals.

En segon lloc, encara és possible abordar la teoria de l'acció subjectiva que es desenvolupa en el *Terç del Crestià*. Basat en una reflexió acurada sobre el parell ciència-ignorància, fra Francesc pretenia emmarcar els índexs de culpabilitat comesos per persones des del fur intern. Es tracta, per tant, d'una teoria de l'acció que comença amb l'examen moral del pecat i s'estén a l'aplicació dels criteris legals de culpabilitat, on hi ha incloses les possibles exclusions d'il·legalitat, mesurades per la recerca confessional de la veritat (amb la qual es fa un veritable procés de cognició judicial).¹⁵ Aquest examen és possible perquè segueix un model tomista de l'autoritat de la norma, en què tota la validesa de l'ordre positiu es completa dins la perfecta superioritat de l'ordre diví: «[...] omnes leges, in quantum participant de ratione recta, intantum derivantur a lege aeterna».¹⁶ Amb això en ment, Eiximenis proposa una gradació entre el delictes civil i el delictes espiritual en què els tipus de culpa i de pecat són coessencials. Avaluar el contingut del parell culpa-pecat és una tasca que posa en dubte l'ús conscient de la raó per a interioritzar les normes de la vida civil, que estan regulades pels principis universals de la religió. Aquí és on ha d'entrar l'avaluació de la *sciencia* com a mitjà per a ponderar l'ús de la raó per part de les persones que es comprometen tant amb l'ordenament jurídic de l'estat com davant de tercers en relacions contractuals de caràcter privat.

Finalment, hi ha un tercer aspecte que va considerar Eiximenis en l'apreciació de la consciència com a fonament per a l'organització jurídica de la societat i que es manifestà en la seva preocupació per la rutina administrativa del govern civil, mostrant també que el seu

14. Francesc EIXIMENIS, *Dotzè llibre del Crestià*, part I, vol. I, cap. 207, p. 441.

15. Francesc Eiximenis, *Terç del Crestià*, cap. 53 (Biblioteca de Catalunya, ms. 457, f. 27r).

16. SANCTI THOMAE DE AQUINO, *Summa Theologica*, Ia IIae, q. 93, a. 1.

paper com a teòric va transcendir el càrrec d'un simple moralista.¹⁷ De fet, hi ha un nombre consistent de textos recollits en els seus tractats i les seves epístoles que fa evident la seva voluminosa contribució a la pràctica burocràtica dels assumptes d'estat, que va començar amb les prescripcions per a la cambra reial i es va estendre a l'àmbit de l'administració urbana. Parlant breument d'ambdós, recordem els ben estudiats en les darreres dècades escrits eiximenians sobre els càrrecs reials i l'aplicació de la justícia per part dels que operen al costat del sobirà.¹⁸ El professor Curt Wittlin fins i tot va comentar que Eiximenis era conscient de complementar les prescripcions contingudes en les *Ordinacions de la casa i cort*, promulgades per Pere el Cerimoniós el 1344,¹⁹ dictant per la seva banda en el *Dotzè* una àmplia gamma de capítols sobre la funció dels mateixos delegats reials.²⁰ Són prescripcions que, pel que fa a l'administració de la justícia, delimiten els principis de veracitat i equitat per a una jurisprudència pròpia de la realitat de les corts de la Corona d'Aragó.

El fet és que, a més de la capacitat tècnica, es requeria una absoluta rectitud moral, és a dir, en l'àmbit de la consciència, per a aquells oficials que, com el canceller reial, ocupaven alts càrrecs judicials, així com per als jutges ordinaris, que eren els encarregats d'emetre justícia en nom del príncep: «[...] que jamás no fahés juý per hòmens qui no sabessen leys ne eren letrats, mas que los juýs comanàs principalmente a son notable canceller, quis fos hom de Déu e de gran consciència, e a aquells letrats qui eren deputats als juýs civils e criminals».²¹ En cas contrari, si alguns d'aquests agents públics fossin declarats culpables, serien responsables dels danys causats a tota la comunitat política i, com va dir Eiximenis, els serien aplicades les dures sancions prescrites pel mateix dret romà.²²

17. Cf. Paolo EVANGELISTI, *I Francescani e la costruzione di uno Stato: Linguaggi politici, valori identitari, progetti di governo in area catalano-aragonesa*, Pàdua, Editrici Francescane, 2006, p. 189-207.

18. Flocel SABATÉ, «El temps de Francesc Eiximenis. Les estructures econòmiques, socials i polítiques de la Corona d'Aragó a la segona meitat del segle XIV», a Antoni RIERA (dir.), *Francesc Eiximenis (c. 1330-1409): el context i l'obra*, p. 145-147.

19. Francisco G. BLAY, Daniel GONZALBO i Josep TRENCHS (ed.), *Ordinacions de la casa i cort*, València, Universitat de València, 2009. Cf. Françoise LAINÉ, «Des *Leges Palatine* aux *Ordinacions* de Pierre IV», a Ghislaine FOURNÈS i Jean-Michel DESVOIS (dir.), *Constitution, circulation et dépassement de modèles politiques et culturels en péninsule Ibérique*, Bordeus, Presses Universitaires de Bordeaux, 2009, p. 19-20; Francisco M. GIMENO BLAY, «Escribir, leer y reinar. La experiencia gráfico-textual de Pedro IV el Ceremonioso (1336-1387)», *Scrittura e Civiltà* (Florència), núm. 22 (1998), p. 119-233.

20. Curt WITTLIN, «La sisena part del *Dotzè* de Francesc Eiximenis com a complement ètic a les «Ordinacions de la Cort» del rei Pere el Cerimoniós», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* (Barcelona), núm. 50 (2005), p. 231-248.

21. Francesc EIXIMENIS, *Dotzè del Crestià*, part I, vol. I, cap. 202, p. 431: «Per tal consellava Zoillus, doctor gloriós, a Lodegari, príncip de Ligúria, que jamás no fahés juý per hòmens qui no sabessen leys ne eren letrats, mas que los juýs comanàs principalmente a son notable canceller, quis fos hom de Déu e de gran consciència, e a aquells letrats qui eren deputats als juýs civils e criminals, segons ordinació del dit canceller; e ls fets de cavalleria comanàs a nobles e a cavallers; e lo fet de sa taula, a majordom; e los fets dels tresors, e peccúnies e rendes, a tresorer; e ls fets de cascun curial, ab lo senyor escrivà de ració; e los fets de general retre comte, a mestre racional, e ls fets de sa cambra, a camarlenchs e a cambrers, axí que cascu se entrametés solament de son offici, e d'aço en què era pràtiche e usat e no d'altra cosa».

22. Francesc EIXIMENIS, *Dotzè llibre del Crestià*, part I, vol. I, cap. 203, p. 433.

En resum, el pilar politicojurídic de l'administració pública s'havia de completar amb la bona eficiència dels governs locals, motiu pel qual Eiximenis havia prestat més atenció al reclutament de cònsols a les capitals i ciutats urbanes. Ells haurien de rebre una formació adequada en arts liberals i, evidentment, haurien de ser dotats de suficients coneixements jurídics, ja que, com a representants del govern municipal, ells simbolitzaven la «llum de les lleis».²³ En les paraules introductòries del *Regiment* que Eiximenis va dedicar als jurats de la ciutat de València el 1382, tenim un clar testimoni del que el nostre frare esperava dels seus destinataris:

[...] senyors meus molt reverents, ab correcció de la vostra saviesa, veig que vosaltres en especials regidors de aquesta noble ciutat devets més saber que altres del regne posats en semblant ofici, atendre e treballar en vostre regiment, e contínuament vetlar ab gran diligència.²⁴

Tot i que aquestes advertències tenen un to que sona banal en una recomanació d'aquestes característiques, també presenten una aplicació de les ordres del fur intern sobre els principis de racionalitat i objectivitat prescrits per al funcionament de l'administració pública i el seu aparell normatiu. De fet, quan es dirigeix als «molt reverents» jurats de la capital valenciana, Eiximenis enumera el control de la consciència en primer lloc, dins d'una llista dels vint fonaments que han de prescriure el model ideal per als encàrrecs públics: «[...] per servir netes les vostres consciències sobre los grans e molts sacraments que havets fets al començament de vostre offici».²⁵

Les persones que no estan compromeses amb l'àmbit intern de la consciència, no aprofundeixen en el coneixement de la caritat ni en el nexa institucional (ressol del *vinculum societatis* de sant Agustí) que manté el teixit comunitari en funcionament. Ara, per tant, és fàcil d'entendre que Eiximenis reconegués l'enorme rellevància de l'afecció a la consciència com a garantia del caràcter de la intenció moral de l'agent. Sense això, les normes jurídiques no arribaran a tenir el seu efecte, ni es podrà delimitar l'abast punitiu de l'ordenament jurídic, ni tampoc no es podrà exigir, al final, la necessària objectivitat als agents públics.

Malgrat la distància en el temps amb els medievals, i també la distància que de vegades contrastaven les preocupacions professionals del jurista i del filòsof de les doctrines polítiques, la investigació legal del frare gironí —que sí que existeix— mereix ser aprofundida en les seves contribucions al pensament politicolegal, que condueixen vers els camins històrics de l'estat modern. Ara proposo que s'escapi deliberadament del terreny estricte de la història legal per a cridar al món de la teoria general del dret, que és precisament el lloc on aquestes múltiples competències es troben amb més llibertat, per a fer un ús millor dels *insights* brillants de Francesc Eiximenis, aquest gran pensador del passat que encara ens impressiona amb la seva vibrant sensibilitat respecte dels homes i les seves institucions.

23. Francesc EIXIMENIS, *Dotzè llibre del Crestià*, part I, vol. I, cap. 14, p. 30.

24. Francesc EIXIMENIS, *Regiment de la cosa pública*, p. 131-132.

25. Francesc EIXIMENIS, *Regiment de la cosa pública*, p. 132.

